

DOI 10.7251/VETJSR2301041D

UDK 636.066:591.5:378.4.01

Оригинални научни рад

ИСТРАЖИВАЊЕ О МИШЉЕЊУ СТУДЕНАТА ПРВЕ И ЗАВРШНЕ ГОДИНЕ ФАКУЛТЕТА ВЕТЕРИНАРСКЕ МЕДИЦИНЕ О ПРАВИМА И ДОБРОБИТИ ЖИВОТИЊА

Дајана ДАВИТКОВ, Бранислав ВЕЈНОВИЋ, Вишња ЈОВАНОВИЋ,
Дарко ДАВИТКОВ, Софија ШОЛАЈА, Јелена АЛЕКСИЋ
РАДОЈКОВИЋ*

Универзитет у Београду, Факултет ветеринарске медицине, Београд, Србија

* Коресподентни аутор: Јелена Алексић Радојковић, alexjellena@vet.bg.ac.rs

Сажетак

У данашње време улога животиња у друштву је промењена. Животиње се више не посматрају као власништво, већ као жива бића. Када је у питању ветеринарска медицина, такође постоје промене у интересовањима између мушкараца и жена, као и професионалним преференцијама. Студије су показале да пол и брига за добробит животиња такође утичу на ниво забринутости за здравље животиња. Циљ овог истраживања био је да се процени разлика у мишљењу између студената прве и завршне године ветеринарске медицине у односу на етичке дилеме и добробит животиња. У истраживање је укључено укупно 200 студената ветеринарске медицине прве и завршне године. *Survey Monkey* је коришћен за прикупљање информација, а анкета се састојала од десет питања. Резултати су подељени на демографске податке, етичке дилеме у области права животиња и мишљење о еутаназији. Није установљена статистички значајна разлика између односа полова и места одрастања испитиваних студената. Скоро половина студената прве године (49%) исказала је жељу да ради са социјалним животињама, а само 11% са фармским животињама. Када је реч о студентима завршне године, већина њих такође жели да ради са социјалним животињама (36%), али постоји и интересовање за рад са фармским животињама (20%). На разлике у мишљењу о правима животиња и еутаназији више је утицао пол студената у поређењу са годином студија. Истраживање је показало да у популацији студената постоји смањена заинтересованост за бављење праксом фармских животиња, и да је то област којој треба посветити више пажње. Такође, неопходно је више

усмеравати студенте за области њиховог интересовања током студирања, да би када стекну диплому могли одмах знати у којој области ветеринарске делатности желе да раде.

Кључне речи: анкета, добробит животиња, права животиња, студенти.

УВОД

Током историје улога животиња у животу људи се мењала. Данас се све већи значај придаје етичким питањима и проблемима фармских, репродуктивних и лабораторијских животиња. Одлука о студирању ветеринарске медицине често се доноси у младости због наклоности према животињама (Serpell, 2005). Данас, у ветеринарској професији више не доминирају мушкарци. На пример, у Аустралији 80% дипломираних студената су жене (Porritt, 2013). Промена односа у половима у ветеринарској медицини условила је промене преференција у каријери (Lofstedt, 2003).

Подаци из литературе указују да у првим годинама студија студенти показују већу забринутост за добробит и здравље животиња (Paul и Podberscek, 2000). Такође, америчка студија о болу код животиња је показала да би студенти прве године радије лечили животиње од бола у поређењу са студентима виших година студија. Занимљив налаз је и да поглед на добробит животиња може да се промени похађањем курсева о добробити животиња, што су доказали Hazel и сар. (2011).

Студије су показале да пол и брига за добробит животиња такође утичу на ниво емпатије према здрављу животиња (Cornish и сар., 2016). Висок ниво емпатије према животињама је био присутнији код жена у поређењу са мушкарцима (Izmirli и сар., 2014). Промене у односу полова нису једини елемент који указује на различите погледе на етичке дилеме код студената, већ су важан део многих студија била и професионална интересовања. Студенти који желе да раде са фармским животињама показују мање емпатије у поређењу са студентима који желе да раде са социјалним животињама (Levine и сар., 2005). Последњих година свест људи је све већа у погледу значаја и важности здравља, заштите и добробити животиња, а улога студената ветеринарске медицине је значајна, јер ће се наћи у свакодневним етичким дилемама у вези са животињама и њиховим држаоцима односно власницима.

Циљ ове студије је био да се истражи разлика између студената прве и завршне године ветеринарске медицине у мишљењу о етичким дилемама као што

је еутаназија и да се испита да ли постоје разлике у демографији, каријери и степену студија које би утицале на њихов став о добробити и правима животиња.

МАТЕРИЈАЛИ И МЕТОДЕ

Анкета је спроведена на 200 студената (100 студената прве и 100 студената завршне године) Факултета ветеринарске медицине Универзитета у Београду. Упитник је дизајниран да истражи професионалне интересе, мишљење студената о еутаназији и правима животиња. Анкета је направљена коришћењем *Survey monkey* и била је доступна *online* у периоду од 1. новембра до 1. децембра 2021. године. За ову студију прибављено је одобрење Етичке комисије Факултета ветеринарске медицине Универзитета у Београду (Мишљење бр. 1/21).

Сви студенти завршне године студија су већ похађали предмете Понашање, добробит и заштита животиња и Етика и комунологија у ветеринарској медицини, а студенти прве године само предмет Понашање, добробит и заштита животиња. За све учеснике је загарантована анонимност.

Упитник се састојао од десет питања. Прва два питања била су демографска питања (пол и место становања), а треће питање се бавило професионалним интересима. Следећих седам питања биле су етичке дилеме о правима животиња и еутаназији. Сви подаци су проверени на грешке и статистичка анализа је извршена коришћењем *GenStat* софтвера.

РЕЗУЛТАТИ СТУДЕНТИ ПРВЕ ГОДИНЕ Демографски подаци

Од укупно 100 студента прве године студија било је 33% мушкарца и 67% жена. Сви студенти су били у првом семестру студија. Из градског подручја је било 70% студената, а из сеоског 30% студената. За професионално интересовање, већина испитаних студената одабрала је рад са кућним љубимцима (49%). Фармске животиње су биле први избор за 11% студената, 4% студената изабрало је инспекцијски рад, 4% су желели да се баве научноистраживачким радом, један је желео да ради у области хигијене намирница анималног порекла, а 31% студената је било неопредељено.

Етичке дилеме у вези са правима животиња и еутаназијом

Од укупно 100 студената прве године на питање да ли мисле да ветеринари и студенти ветеринарске медицине имају довољно емпатије према животињама мишљење је подељено. Већина (73%) сматра да у ветеринарској струци постоји емпатија према животињама, а 27% сматра да у ветеринарској професији нема довољно емпатије према животињама.

За мишљење о еутаназији, студентима су постављена два питања. Прво је било етичка дилема: да ли ће еутаназирати здраву животињу само на захтев власника. На ово питање, 67% студената је одговорило да не би еутаназирало здраву животињу, а 33% би спровело еутаназију. Друго питање је било да ли ће еутаназирати животињу која је испољила агресивно понашање. Укупно 43% испитаника би еутаназирало агресивну животињу, а 57% се не би одлучило за еутаназију, иако је животиња агресивна.

Трећи сет питања односио се на права животиња. На питање да ли треба више да брину о животињама или власнику приликом доношења одлука, 72% студената је рекло да би примарно бринули за животињу, а 28% би примарно поштовали жеље власника. На друго питање у трећем сету, студентима је постављено питање да ли наставни план и програм на факултету посвећује довољно времена етици и добробити животиња. Укупно 40 (41%) испитаника је сматрало да је овим предметима посвећено довољно времена, а 59 (59%) сматра да би добробит животиња и етика требало да имају више простора у наставном плану и програму. Последње питање у трећем делу било је да ли студенти сматрају да област о добробити животиња треба да буде заступљенија и да ли би животиње требало да буду више заштићене и да имају већа права. Од три понуђена одговора, њих 51 (70%) је сматрало да треба, 4 да већ имају довољно права, а 45 испитаника је одговорило да није упознато са правима животиња.

Последње питање је било да ли на животињу гледају као на субјекат или објекат. Само 4% студента је сматрало да су животиње објекти, а 96% испитаних да су субјекти.

СТУДЕНТИ ШЕСТЕ ГОДИНЕ

Демографски подаци

Од укупно 100 испитаних студената завршне године студија било је 42% мушкарца и 58% жена. Сви студенти су похађали 11. семестар. Из градског подручја било је 61% испитаника, а из сеоског 39%. За професионално

интересовање, већина оцењених студената одабрала је рад са кућним љубимцима и то 36% анкетираних студената. Фармске животиње су биле први избор за 20% студената, 8% студената је изабрало инспекцијски рад, нико није желео да ради у научноистраживачкој области, а 9% студената је желело да ради у области хигијене намирница анималног порекла. Остали студенти (27%) још увек нису знали чиме ће се бавити након дипломирања. На основу статистичке анализе уочено је да постоји статистичка значајност између избора области ветеринарске делатности код студената прве и студената завршне године студија ($p < 0,0053^{**}$).

Етичке дилеме у вези са правима животиња и еутаназije

Од укупно 100 студената на питање да ли мисле да ветеринари и студенти ветерине имају довољно емпатије према животињама мишљење је подељено. Скоро половина испитаних студената (47%) је мишљења да у ветеринарској професији нема емпатије према животињама, а 53% студента је мислило другачије. Статистичком анализом уочено је да постоји статистичка значајност ($p < 0,0052^{**}$) у мишљењу студената прве и завршне године када је у питању емпатија студената према животињама.

На питање о еутаназiji, студентима су постављена два питања. Прва је била етичка дилема: да ли ће еутаназирати здраву животињу само на захтев власника. На ово питање, да не би еутаназирао здраву животињу одговорио је 61% студент, а 39% студената би спровело еутаназiju само на захтев власника. Друго питање које се тиче еутаназije било је да ли ће еутаназирати животињу која показује знаке агресивног понашања. Укупно 64% испитаних студената би еутаназирало агресивну животињу, а 36% не би. За друго постављено питање у вези еутаназije здраве, а агресивне животиње уочено је да постоји статистичка значајност ($p < 0,0045^{**}$) у мишљењу студената различитих година студија.

Трећи сет питања односио се на права животиња. На питање да ли треба више да брину о животињама или власнику током доношења одлука, 79% ученика је рекло да би прво били забринуте за животиње, а 21% студената би предност дали власнику. На друго питање у трећем сету студентима је постављено питање о наставном плану и програму на факултету и да ли је довољно времена посвећено етици и добробити животиња. Укупно 41% испитаних студената сматра да је посвећено довољно времена, а 59% сматра да би добробит животиња и етика требало да буду заступљени у настави са већим бројем часова. Последње питање у трећем делу било је да ли студенти

сматрају да добробит животиња треба да буде више заступљена и да ли би животиње требало да буду више заштићене, као и да имају већа права. У овом питању студенти су могли да заокруже један од три одговора, тако да је 70% студената сматрало да би требало да имају већа права, 15% да већ имају довољно права, а преосталих 15% је одговорило да не познаје довољно права животиња.

Последње питање је било да ли мисле да на животињу гледају као на субјекат или објекат. Само 17% студената је сматрало да су животиње објекти, а 83% испитаних сматрало је да су животиње субјекти.

ДИСКУСИЈА

Анализом добијених података уочено је да није постојала статистичка значајност између односа полова и места где су студенти одрасли. Тренд који је присутан у америчким, аустралијским и већини европских земаља где више студената женског пола уписује ветеринарски факултет присутан је и у нашем истраживању (Lofstedt, 2003; Tomlin и сар., 2010; Porritt, 2013). Постоје различити разлози за овај тренд, као што су елиминација дискриминације на основу пола, све чешће коришћење седације за дијагностичке процедуре код великих животиња, као и слика ветеринара која се приказује на телевизији (Slater and Slater, 2000; Smith, 2002). Такође, студенти из урбаних средина више желе да раде као ветеринари, у поређењу са студентима из руралних средина. Разлог је највероватније чињеница да све мање људи жели да остане на селу и да се бави пољопривредом и сточарством. Ови резултати су у корелацији са тренутном демографском ситуацијом у нашој земљи, али и у многим земљама широм света, јер су се појавиле одговарајуће замене за животињске производе које могу да задовоље потребе човека за хранљивим материјама и здравим животом.

Ове промене очигледно утичу на одлуке студената о томе шта ће радити након дипломирања. Између интересовања студената прве и завршне године постоји статистичка значајност ($p < 0,0053^{**}$). Скоро половина студената прве године (49%) жели да ради са социјалним животињама, а само 11% са фармским животињама. Када је реч о студентима завршне године студија, већина такође жели да ради са социјалним животињама (36%), али су студенти и даље заинтересовани за рад са фармским животињама (20%). Студија Heath (2005) спроведена на студентима прве године је у корелацији са нашим подацима, где је такође 49% студената желело да ради са кућним љубимцима. Међутим, наша студија није у потпуности у корелацији са другим студијама, као што је

студија Tomlin и сар. (2010) где је само 5% испитаних студената желело да ради са фармским животињама, као и са истраживањем Serpell (2005) где је само 28% студената желело да ради са социјалним животињама. Важно је истаћи чињеницу да током студирања студенти више уче о хигијени намирница и инспекцијском раду, на завршним годинама студија. Студенти прве године студија о томе не знају довољно чиме могу да се објасне и резултати у коме је само пет студената желело да ради у овим областима ветеринарске делатности. Аутори сматрају неочекиваним резултатом да скоро исти број студената прве и завршне године студија (31% и 27%) не зна чиме жели да се бави након дипломирања. Овај резултат је очекиван за студенте прве године, али не и за студенте завршне године. Природа овог проблема може да буде различита, али даје простора за размишљање о преиспитивању наставног плана и програма. Када је у питању доношење одлука и спровођење еутаназije, већина испитаника прве године студија сматра да ветеринар треба да стави на прво место интересе животиња. Такође, сличне одговоре су дали и на питање да ли би еутаназирали животињу само ако би власник то од њих затражио. Већина је одговорила да не би (67% у првој години и 61% у завршној години). Интересантна је чињеница да би 33% из прве године и 39% из завршне године студија еутаназирало животиње на захтев власника. Студија Paul и Podberscek (2000) је показала да студенти у првим годинама студија имају већи ниво емпатије према животињама, тако да смо у нашој студији очекивали да ће мањи проценат студената прве године размишљати о еутаназiji само уколико затражи власник. Овај проценат је веома висок, посебно код студената завршне године, с обзиром на чињеницу да су одслушали предмете који се односе на права животиња и етику у ветеринарској медицини. Такође је занимљиво да би 33% студената прве године еутаназирало животиње на захтев власника, иако већина њих (73%) сматра да ветеринари и студенти ветеринарске медицине имају довољно емпатије према животињама. У овом питању постоји статистичка значајност ($p < 0,0053$) између студената прве и завршне године, јер мањи број студената завршне године студија сматра да постоји довољно емпатије за животиње у ветеринарској пракси.

Уочена је и статистичка значајност када су у питању права животиња. Већина студената завршне године студија сматра да животиње треба да имају већа права, а 15% није довољно упознато са правима животиња. Иако је већина студената прве године (51%) такође одговорила да животиње треба да имају већа права, 45% је одговорило да нису довољно упознати са њиховим правима. Ови резултати су очекивани, јер студенти више уче о правима животиња у каснијим годинама студија.

Пол испитаних студената је такође био важан када је у питању брига за права животиња, што је у корелацији са другим студијама (de Boo и Knight, 2005; Izmirli и сар., 2014). Постоји статистички значајна разлика између професионалних интересовања када су у питању мушкарци и жене. Већина жена жели да ради са кућним љубимцима, а већина мушкараца са фармским животињама, што је у корелацији са актуелним трендом у ветеринарској пракси (Smith, 2002; Goetz и сар., 2020). Постоји и статистички значајна разлика у погледу еутаназије животиња које показују знаке агресивног понашања. Жене би ређе еутаназирале здраву, агресивну животињу у поређењу са мушкарцима. Имајући у виду да су жене више забринуте по питању начина третирања животиња, овај резултат је у корелацији са претходним подацима (Cornish и сар., 2016). Већи ниво статистичке значајности уочен је код питања права животиња. Само једна студенткиња на првој и пет студената на завршној години одговорило је да животиње не би требало да имају већа права.

ЗАКЉУЧАК

Многи фактори могу да утичу на одлуке и мишљења студената о правима животињама. Резултати су указали на њихову смањену заинтересованост за бављење праксом фармских животиња, тако да на овом пољу треба радити и подстицати их како би се повећала заинтересованост за ову област ветеринарске медицине. Од значаја је и да се преиспита наставни план и програм, јер многи студенти на завршној години студија још увек не знају у којој области ветеринарске делатности желе да раде. Ова студија је од значаја и у циљу побољшања стандарда неге и добробити животиња, међу студентима ветеринарске медицине.

Захвалница

Студију је подржало Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (Уговор бр. 451-03-47/2023-01/200143).

Изјава о сукобу интереса: Аутори изјављују да не постоји сукоб интереса.

ЛИТЕРАТУРА

Cornish A. R., Caspar G. L., Collins T., Degeling C., Fawcett A., Fisher A. D., Freire R., Hazel S. J., Hood J., Johnson A. J., Lloyd J. (2016): Career preferences and opinions on animal welfare and ethics: a survey of veterinary students in Australia and New Zealand. *Journal of veterinary medical education*, 43(3):310-320.

- de Boo J., Knight A. (2005): Concepts in animal welfare: a syllabus in animal welfare science and ethics for veterinary schools. *Journal of veterinary medical education*, 32(4):451-453.
- Goetz M. L., Jones-Bitton A., Hewson J., Khosa D., Pearl D., Bakker D. J., Lyons S. T., Conlon, P. D. (2020): An examination of myers-briggs type indicator personality, gender, and career interests of ontario veterinary college students. *Journal of veterinary medical education*, 47(4):430-444.
- Hazel S. J., Signal T. D., Taylor N. (2011): Can teaching veterinary and animal-science students about animal welfare affect their attitude toward animals and human-related empathy? *Journal of veterinary medical education*, 38(1):74-83.
- Heath T. J. (2005): Recent veterinary graduates over the last five decades: the first 10 years. *Australian veterinary journal*, 83(12):746-750.
- Izmirli S., Yigit A., Phillips C. J. C. (2014): Attitudes of Australian and Turkish students of veterinary medicine toward nonhuman animals and their careers. *Society & Animals*, 22(6):580-601.
- Levine E. D., Mills D. S., Houpt K. A. (2005): Attitudes of veterinary students at one US college toward factors relating to farm animal welfare. *Journal of Veterinary Medical Education*, 32(4):481-490.
- Lofstedt J. (2003): Gender and veterinary medicine. *The Canadian Veterinary Journal*, 44(7):533.
- Paul E. S., Podberscek A. L. (2000): Veterinary education and students' attitudes towards animal welfare. *Veterinary Record*, 146(10):269-272.
- Porritt D. (2013): Australian veterinary workforce review report. Australian Veterinary Association Ltd.
- Serpell J. A. (2005): Factors influencing veterinary students' career choices and attitudes to animals. *Journal of veterinary medical education*, 32(4):491-496.
- Slater M. R., Slater M. (2000): Women in veterinary medicine. *Journal of the American Veterinary Medical Association*, 217:472-476.
- Smith C. A. (2002): Gender and work: what veterinarians can learn from research about women, men, and work. *Journal of the American Veterinary Medical Association*, 220:1304-1311.
- Tomlin J. L., Brodbelt D. C., May S. A. (2010): Veterinary students' understanding of a career in practice. *Veterinary record*, 166(25):781-786.

Рад примљен: 28.05.2023.

Рад прихваћен: 23.08.2023.